

2006-04-21

Havanna

Ingemar Cederberg

Kuba: Ekonomisk och handelspolitisk rapport 2005

Sammanfattning:

Stärkt av oljemiljarderna från Venezuela och det ökade samarbetet med Kina deklarerade chefskommendanten Fidel Castro en ekonomisk tillväxt på 11.8% för 2005, i så fall sannolikt den högsta i världen. Resultatet förklarades med att Kuba utöver den vanliga BNP-ökningen räknat in fri undervisning och hälsovård till sina medborgare och därtill lagt till kubansk hälsovård till venezolaner och andra latinamerikaner. Resultatet har starkt ifrågasatts av både fristående kubanska ekonomer och utländska bedömare (bl.a. FN-organet ECLAC) med hänvisning till att både oljeutvinningen och nickelproduktionen stagnerat under 2005. Sockerproduktionen är den lägsta på 100 år. Orkaner och torka har drabbat infrastruktur och jordbruksproduktion värre än tidigare år. Det är egentligen bara turismen som ger ökade inkomster för 2005 med 2.3 miljoner besökande, en ökning med 12%. Budgetunderskottet ökade, från 3.5% till 4.2%. Den verkliga BNP-ökningen har enligt ECLAC legat på 5%, vilket i vart fall är den högsta på 5 år.

Under 2005 började en kampanj genom forumet "La Batalla de Ideas" (Idékampen) för att bekämpa korruptionen och återställa den revolutionära moralen. Svartklädda unga socialarbetare mobiliserades för att ta över driften av bensinmackarna i hela landet. Under året har regeringen även satt in åtgärder för att minska gapet mellan å ena sidan de vanliga kubaner som är beroende av "kupongekonomin" och att handla med kubanska pesos och å andra sidan de föregivet nyrika som har tillgång till konvertibla pesos och kan tillåta sig en högre standard genom inköp i "dollarbutiker".

Finns det politisk vilja och ekonomiska förutsättningar att göra det som många kubaner ser som den enda lösningen: kraftigt höja de fattiga kubanernas löner, avskaffa "kuponekonomi", införa marknadsmässiga priser och skapa en enda nationell valuta?

1. Bakgrund

Kubas ekonomiska modell var sedan tidigt 60-tal har baserad på sockerproduktionen och beroendet av Sovjetunionen, delvis som en konsekvens av USA-embargot. Åren efter Sovjets sammanbrott var många bedömare övertygade om att Kuba utan de årliga subventionerna på 3-5 miljarder USD skulle komma på obestånd; ekonomin minskade med mellan 30 och 50% 1989-2002. Castro utropade "den särskilda perioden" och tvingades öppna upp ekonomin för internationella investeringar inom turism m.m. Även enskilda kubaner tilläts att starta familjeföretag, restauranger, småhotell eller verkstäder. Som ett resultat av de ekonomiska reformerna kunde ekonomin åter växa, även om kubanernas levnadsstandard ännu låg långt under den nivå den hade på slutet av 1980-talet.

Till skillnad från Kina och Vietnam har Kuba hela tiden samtidigt starkt begränsat de internationella investeringarna och även hållit efter den inhemska privata sektorn. Ledningen har hela tiden understrukt att ekonomisk tillväxt inte är ett självändamål. De som trots att reformerna inom ekonomin skulle fortsätta har blivit djupt besvikna. Tvärtom har Kuba, stärkt av oljesubventionerna från Venezuela och handels- och investeringsavtalen med Kina, under de senaste åren *recentraliserat* ekonomin och begränsat de ekonomiska reformerna: de kubanska familjeföretagen minskar kraftigt i antal bl.a. till följd av alla skatter och pålagor som de drabbas av eller till följd av att tillstånden dras in. De utländska företagens investeringar reduceras särskilt vad gäller mindre företag.

2. Ekonomiska resultat

	2003	2004	2005
BNP	2.6%	3%	5%

Kommentar: Statistiken bygger på FN/ECLAC. Från 2004 har Kubas regering infört ett nytt sätt att beräkna BNP inkluderande inte bara kubanernas fria sjukvård och undervisning utan även den vård som sker till bl.a. venezolaner. Denna beräkning ger 5% för 2004 och 11.8% för 2005.

BNP/capita(pesos)	2 542	2 477	2 709
-------------------	-------	-------	-------

Utlandsskuld mUSD Kommentar: Se 7:2!	11 300	12 000	13 400
Export av varor och tjänster, mUSD	4 855	5 291	6 767
Import av varor och tjänster, mUSD	5 275	5 434	7 411
Budgetunderskott, %	3.4	3.5	4.2
Konsumentprisindex,% -1		3	4.2
Arbetslöshet, % Kommentar:Den omfattande undersysselsättningen ingår ej.	2.3	2.0	1.9
Medellön, pesos Kommentar: 398 pesos cubanos motsvarar ca 16 USD. Subventionerade livsmedel, transporter, bostäder, skolgång, hälsovård tillkommer.)	- - -	354	398

Observera att det är svårt att redovisa resultaten i den kubanska ekonomin. De officiella siffrorna är inte beräknade utifrån samma kriterier som de gängse. De olika valutorna, den konvertibla peson och den kubanska peson, försvårar även beräkningarna.

3. Naturkatastrofer

Under 2004 härjade orkanerna Charley och Ivan med omfattande förstörelse av infrastruktur, jordbruk och bostäder som följd. 2005 var ytterligare ett år som präglades av orkanerna Dennis, Rita och Wilma, med de största skadorna i modern tid. Dennis beräknas ha kostat 1 400 mUSD i skador av 175 000 hus, varav 28 000 demolerade, samt åverkan på skolor, turistanläggningar och elnät. Rita vållade skador för 207 mUSD och Wilma, med penetreringen av havsvatten i främst Havanna, för 705 mUSD. I samband med varje större orkan utlöses inom militären en beredskap som innebär att 1-2 miljoner personer evakueras från hus eller hotell som ligger nära havet i orkanhotade områden.

Torkan i vissa delar av främst de östra provinserna är den värsta på 40 år. Den började under 2004 och har fortsatt hela år 2005. Jordbruksproduktionen inklusive sockerodlingen har drabbats liksom boskapsskötseln. Torkan har aktualiserat stora investeringar i vattenförsörjningssystemet vars underhåll eftersatts. Skadorna beräknas till miljardbelopp i USD.

I många delar av landet och även i vissa delar av Havanna sker vattenförsörjningen idag genom tankbilar.

4. Energikrisen

Under de senaste åren har den kubanska elförsörjningen befunnit sig i djup kris. De sovjetbyggda dieselmotorkraftverken har på grund av eftersatt underhåll och stigande ålder upphört att fungera. Det överlastade elsystemet har i stora delar av landet ständigt drabbats av elavbrott, ofta under långa tider. Detta har drabbat produktionen hårt och varit en källa till stort missnöje hos kubanerna. Frekvensen av orkaner har även bidragit till förlamningen av elnätet. Trots ständiga löften från regeringen har problemet med elförsörjningen ännu inte lösts. Elpriset höjdes chockartat i december 2005 i syfte att minska elkonsumtionen. 1 800 mindre dieselaggregat har nu inköpts i Tyskland, Spanien och Sydkorea för att garantera elförsörjningen över hela landet. Samtidigt ska energisnåla glödlampor, nya kylskåp och hushållsmaskiner delas ut till befolkningen för att uppnå elbesparingar. Elbesparingarna beräknas uppgå till över 1 miljard USD per år när det nya systemet har utvecklats! Regeringen har utropat 2006 som energirevolutionens år då alla elproblem ska lösas.

5. Kubas relationer till omvärlden

Förhållandet till USA präglar alla politikområden på Kuba, inte minst det ekonomiska. I 2005 års anförande inför FN:s generalförsamling hävdade utrikesminister Felipe Pérez Roque att USAs handelsembargo kostat landet sammanlagt 82 miljarder USD genom åren.

Under de senaste åren har administrationen Bush skärpt sin Kubapolitik betydligt. Exilkubaner tillåts numera besöka sina släktingar på Kuba högst vart tredje år, istället för årligen. De får bara spendera 300 USD i kontanter och ta med sig 20 kg bagage. Överföringar av pengar får ske med 300 USD var tredje månad och enbart till de närmaste familjemedlemmarna på Kuba. Restriktionerna har väckt protester såväl på Kuba som bland exilkubaner i Miami.

Familjerelationerna i förhållande till USA baserar sig på det faktum att kubaner alltsedan revolutionen har immigrerat till i första hand Miami. Varje år tar USA inom ramen för en kvot emot ca 20 000 immigranter från Kuba, förutom de kubaner som illegalt lyckas ta sig till USA oftast sjövägen.

För att markera mot USA-dollar och de pengar som exilkubaner skickar till Kuba införde Kuba den konvertibla peson, som efter revalvering är värd 11.34% mer än dollarn. Varje växling från kontanta dollar till konvertibel peso straffas med ytterligare 8% i extra avgift.

Venezuelas president Hugo Chávez framstår som räddaren i nöden för den kubanska ekonomin. Genom ett förmånligt oljeavtal får Kuba numera hälften av sitt oljebehov tillgodosett genom avtal med Venezuela. Betalningen för oljan, som bedöms i viss utsträckning reexporteras till världsmarknadspriset, sker genom i första hand hälsovårdsinsatser till förmån för venezolanska medborgare, dels genom ögon- och hjärtoperationer på Kuba eller genom insatser av kubansk hälsopersonal i Venezuela. Även lärare, idrottsinstruktörer, säkerhetsvakter och andra kubanska experter tillhandahålles som ersättning för oljan.

Relationerna mellan Europeiska Unionen och Kuba har fortsatt att vara kyliga under 2005 om än inte såsom en period tidigare frusna. Som en reaktion mot EUs gemensamma ståndpunkt har kontakterna i Havanna med EU-delegationen och EU-ambassaderna begränsats. Den kubanska regeringen vägrar att mottaga EU-bistånd. Handelsrelationerna med EU-länderna fortsätter dock på samma nivå som tidigare och påverkas inte av dessa begränsningar i kontakterna.

6. Den ekonomiska politiken

Kortsiktigt har den ekonomiska politiken under 2005 kännetecknats av en ökad centralisering och kontroll. Samtliga kubanska företag och institutioner tvingas numera deponera all utländsk valuta och konvertibla pesos på Centralbankens *Cuenta Unica de Divisas*, statens enda valutakontor. Alla valutatransaktioner måste godkännas av Centralbankens valutakommission.

Även andra beslut har inneburit att ekonomiska reformer från början av 90-talet stoppats upp. Så har t ex antalet egenföretagare reducerats från 208 000 år 2002 till drygt 100 000 år 2005. Försöken med frihandelszoner har vidare

avbrutits. Antalet *joint ventures* har minskat från över 400 för ett par år sedan till ca 200 idag. Det är främst antalet företag som minskats, inte den totala aktivitetsnivån: myndigheterna har föredragit att arbeta med färre och större aktörer.

För att minska korruptionen och återställa den revolutionära moralen har chefskommandanten inom ramen för kampanjen "Batalla de Ideas" sedan oktober 2005 gett uppdrag till unga socialarbetare, iklädda svarta skjortor, att ta över driften av bensinmackar över hela landet. Ett svinn på ca 50% kunde konstateras, vilket troligen delats mellan statliga bilister och de tidigare anställda vid mackarna. Liknande åtgärder har inletts även inom andra områden där riskerna för korruption är stora, t ex tullen.

En av de viktigaste ambitionerna hos regeringen är att se till att klyftorna i samhället reduceras. När de ekonomiska reformerna nu rullas tillbaka, sker det normalt med hänvisning till att de "nyrika" inte ska breda ut sig i samhället. Än så länge bibehålls "kuponekonomi" med subventionerade baslivsmedel, kinesiska tryckkokare och lågenergiglödlampor: med de nya hushållsmaskinerna förstärks subventionspolitiken ytterligare. Samtidigt förväntas regeringen sätta in nya åtgärder i syfte att minska gapet mellan den konvertibla peson och den kubanska peson. Detta har nu minskats till 1:24, men mycket återstår för införande av en enda valuta. En sådan övergång skulle enligt vissa bedömare kräva rekordhöga lönelöft, ett slut på subventionerna till hushållen och införande av mera marknadsanpassade priser i detaljhandeln – till en hög kostnad för både regeringen och den enskilde fattige kubanen. Till detta kommer effekten för t.ex. turistnettot.

7. Ekonomiska sektorer

7.1 Turismen

Turismen har kommit att ersätta sockerexporten vad gäller att generera inkomster i hårdvaluta åt staten. Trots USA:s reserestriktioner och tre större orkaner fortsatte turismen att slå nya rekord, totalantalet besökande beräknas till 2.3 miljoner och inkomsterna till 2.7 mrd USD, en ökning på 10.7 %. Den största gruppen utgörs av kanadensare, därefter följer italienare, briter och spanjorer. Antalet svenskar beräknas till 3-5 000 personer per år. Tsunamins förstörelse i Sydostasien, orkaneffekten mot Cancún i Mexiko samt "hälsoturismen" från Venezuela (ögon- och hjärtoperationer) torde ha bidragit till ökningen.

Turismen har främst utvecklats i badorten Varadero och på sandrevar längs nordkusten (Cayo Coco m.fl.) under former som isolerar turisterna från kubanerna. Det är fortsatt genom spanska, franska och kanadensiska investeringar i joint ventures som utvecklingen sker. Genom revalveringen av den konvertibla peson och kostnadsutvecklingen i stort tenderar Kuba att bli ett relativt dyrt resmål, vilket kan försvåra en fortsatt ökning av turistnettot.

7.2 Sockerindustrin

Under 2005 deklarerade Fidel Castro att den epok hade gått till ända då sockret utgjorde ett av lokomotiven i den kubanska ekonomin. General del Toro fick som sockerminister det delikata uppdraget att avveckla 71 av 156 sockerbruk och söka alternativ sysselsättning för 120 000 friställda arbetare. Nedläggningsplanerna kom att infalla samtidigt som torkan drabbade stora sockerarealer, vilket inneburit en högre takt i avvecklingen. Den aktuella produktionsnivån är den lägsta på 100 år och uppgår till 1.3 miljoner ton för 2005. Ironiskt nog är sockerpriset på världsmarknaden rekordhøgt sedan Brasilien kommit att använda sin sockerproduktion till i första hand etanol. Prisökningen på 66% under det senaste året har fått Kuba att börja tänka om vad gäller nerläggningsplanerna. Hälften av produktionen exporteras idag till Kina, återstoden används för den nationella konsumtionen.

7.3 Nickel

Kuba är världens 6:e största nickelproducent och har de näst största nickelreserverna. Genom främst kanadensiska och nu även kinesiska investeringar beräknas produktionen av nickel och kobolt kunna fördubblas fram till 2008 för att nå en total kapacitet av 148 000 ton. Redan idag ger nickeln de största exportinkomsterna till statskassan, delvis som ett resultat av ett fortsatt høgt världsmarknadspris.

7.4 Olja och gas

Under den tid som Sovjetunionen levererade billig olja till Kuba var det inte så angeläget att pumpa upp den inhemska högsvaveloljan av låg kvalité, som kunde utvinnas på land. Den användes i första hand för att driva de gamla sovjetiskbyggda dieselmotverken, vilka förstördes och sedan rostade sönder av bristande underhåll samt oljans dåliga kvalité. Nu är internationella bolag (spanska Repsol, Norsk Hydro, kanadensiska Sherritt och ett indiskt bolag) igång med att borra efter olja på 2 kms djup i den kubanska delen av

Mexikanska Golfen. Förhoppningarna är stora att Kuba ska bli en viktig oljeproducent i framtiden, vilket skulle ge landet en helt annan ekonomisk ställning. Den nationella utvinningen av olja och gas bidrar till ca hälften av energibehovet, den andra hälften svarar oljeleveranserna från Venezuela för.

8. Handel och investeringar

8.1 Allmänt

Kubas varu- och tjänsteexport växte under 2005 med 27.9%. Ökningen kan förklaras med den kubanska exporten av service, främst inom hälsoområdet och till Venezuela. Nickeln, som 2004 svarade för 61% av exporten, minskade till att under 2005 utgöra ca 50%.

Trots USAs handelsembargo fortsatta Kubas inköp av livsmedel från grannen i norr och beräknades 2005 uppgå till nära 500 mUSD. Soyaprodukter, ris, majs, kyckling och vete var de största importprodukterna från USA. För att nå största möjliga politiska effekt inom USA fördelades inköpen på ett 15-tal stater. Genom en undantagsbestämmelse i Helms Burton-avtalet, *The Trade Sanctions Act*, kan katastroflindrande livsmedelsinköp ske på detta sätt mot kontant betalning.

Över en natt blev Venezuela Kubas främsta handelspartner under år 2000. Som den näst största partnern har nu Kina under 2005 kvalat in genom massimport av kinesiska varor samt investeringar i nickelproduktionen. 1 miljon kylskåp, 1 miljon TV-apparater och 100 000-tals hushållsmaskiner lär ha beställts. 1000 bussar, 2 500 jeepar och 4 500 lastbilar ingår även i beställningen. Leveranserna sker på normala kommersiella villkor. Spanien, Kanada, Ryssland, Mexiko och Frankrike har fortfarande en omfattande export till Kuba.

De ekonomiska reformer som infördes i början av 1990-talet efter COMECONs sammanbrott öppnade upp stora affärsmöjligheter för EU-länder. Främst spanska, italienska och franska firmor gjorde stora investeringar i bl.a. turistindustrin och exporten från Europa ökade kraftigt. Förväntningarna var att reformerna skulle fördjupas efter hand såsom i fallet Kina och Vietnam med sikte på en framtida övergång till en öppen ekonomi. I det läget skulle Europa kunna bidra aktivt till övergången, inte bara vad gäller ekonomin utan även inom andra samhällsområden. Handelsutbytet har varit som störst under de senaste 6-7 åren med en topp för 2001 vad gäller

exporten från Europa, 800 mEuro. Trots att exporten därefter har avtagit något har importen av kubanska varor fortsatt att öka till en nivå av närmare 400 mEuro under 2004. Vad gäller importen har den främst omfattat tobak, rom, frukt, kaffe och livsmedel.

8.2 Utlandsskulden

Den kubanska utlandsskulden är omfattande. Den har uppstått vad gäller Sovjetunionen och övriga COMECON-länder i Central- och Östeuropa under tiden fram till sammanbrottet 1999. Enbart Ryssland beräknar skulden för sin del till 20-25 mUSD, vilket tillbakavisas av Kuba. I övrigt är de största fordringsägarna Japan, Argentina, Spanien, Frankrike, Venezuela och Kina. Sammanlagd skuld beräknas till 13 449 mUSD, varav huvuddelen ligger inom Parisklubben. För svensk del beräknas skulden till 90 mUSD. I en del fall har bilaterala avtal om reglering av en del av skulderna utanför Parisklubben ingåtts, bl.a. med Japan, Mexiko, Tyskland och Ryssland.

En delegation från EKN har inlett förhandlingar om en reglering av ca 100 mSEK, som ligger utanför Parisklubben, i syfte att underlätta för fortsatt svensk export och samtidigt få tillbaka en del av skulden. Förhandlingarna beräknas fortsätta under det närmaste året.

8.3 Handelsutbytet mellan Sverige och Kuba

För närvarande finns en handfull svenska företag representerade på Kuba. Till dessa hör Elof Hansson (bl.a. Atlas Copco vad gäller nickel- och stålindustri, Alfa Laval i olje-, socker- och livsmedelsindustri), Volvo Construction Equipment (truckar och andra maskiner till nickelindustri och byggnadssektorn), Ericsson (fast telefoni, gsm-nätutbyggnad, mobiltelefoner) samt Bycosin (metallpulver till oljeindustrin och energisektorn). De svenska företagen har en strategisk roll på Kuba som viktiga leverantörer till nyckelsektorer inom den kubanska ekonomin. De är väl inarbetade och räknar med att kunna i princip behålla sina marknadsandelar under åtminstone de närmaste åren. Ett ökat samspel med EKN har under de senaste åren bidragit till att exporten tenderat att öka.

Under 2004 ökade den svenska exporten med närmare 40% och omfattade totalt 195 mSEK medan importen från Kuba utgjorde 24 mSEK. Under 2005 har en viss nergång skett med en export på drygt 140 mSEK och en import på ca 17 mSEK. Under 2006 kan en kraftig ökning komma att ske vad gäller den

svenska exporten med den information som idag föreligger från de svenska företagen.

9. Utvecklingssamarbetet

År 2001 uppgick det totala utvecklingssamarbetet med Kuba till närmare 100 mUSD enligt UNDP. En tredjedel utgjorde humanitära insatser och katastrofhjälp. Bilateral projekt utgjorde ca hälften och EU-kommissionens projekt en tredjedel. De största enskilda biståndsländerna var Kanada och Spanien. Sedan juli 2003 har Kubas regering avvisat allt utvecklingssamarbete med kommissionen liksom bilaterala insatser från EU:s medlemsländer, vilket lett till en kraftig minskning.

Sverige fortsätter att bedriva ett begränsat utvecklingssamarbete med Kuba, med fokus på kunskapsöverföring, erfarenhetsutbyte och kontaktskapande verksamhet. Utgångspunkten ges i det svenska regeringsbeslutet från 1995 enligt vilket syftet ska vara "att stödja initiativ i Kuba som bidrar till att skapa förutsättningar för ekonomisk och politisk systemöppning och som främjar demokratiska reformer och respekten för mänskliga rättigheter", samt den europeiska gemensamma ståndpunkten. Ramarna för verksamheten anges i den av regeringen fastställda regionstrategin för Centralamerika och Karibien. Under 2004 uppgick utbetalningarna till 19.2 mSEK. Som ett resultat av att flera större projekt därefter har avbrutits torde nivån för 2005 ligga på ca 10 mSEK.

Det svenska utvecklingssamarbetet har försvårats men endast delvis förhindrats av det kubanska beslutet att stoppa bilaterala projekt med EU-länder. Samtliga svenska insatser administreras av FN-systemet, universitet, enskilda organisationer eller andra fristående internationella och svenska institutioner, och har därför kunnat fortgå, om än på lägre nivå.

ELM

